

ІНТЕЛЕКТУАЛІЗАЦІЯ БЕЗПЕКОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ТОРГОВЕЛЬНИХ ПІДПРИЄМСТВ

INTELLECTUALIZATION OF SECURITY ACTIVITIES OF COMMERCIAL ENTERPRISES

Равлінко З.П.

кандидат юридичних наук, докторант,
Львівський державний університет внутрішніх справ

Ravlinko Zoryana

Lviv State University of Internal Affairs

COVID-19 та широкомасштабні військові дії надали новий поштовх для більш швидкого переходу торговельних підприємств до моделі електронної торгівлі. Сам процес трансформації провокує виникнення нових викликів і ризиків із подальшою їх реалізацією у певні загрози, протидія яким за рахунок набутого раніше досвіду є ускладненим. Актуальним стає розроблення теоретичного підґрунтя для практичної реалізації програми інтелектуалізації безпекової діяльності в умовах кожного торговельного підприємства. Очікуваним результатом такого процесу повинно бути посилення розумової здатності учасників безпекового процесу для генерування нових знань, що відповідають поточній безпековій ситуації. Шляхом з'ясування змісту інтелектуалізації та врахування специфіки функціонування торговельних підприємств обґрунтовано авторське бачення процесу інтелектуалізації безпекової діяльності торговельного підприємства. Акцент зроблено на розвитку інтелектуальних здібностей у взаємозв'язку із технологічним поступом.

Ключові слова: безпекова діяльність, торговельне підприємство, інтелектуалізація, знання, інформація, інтелектуальні здібності.

COVID-19 and large-scale military operations have given new impetus to the faster transition of commercial enterprises to the e-commerce model. The very process of transformation provokes the emergence of new challenges and risks, with their further implementation into certain threats, which are difficult to counteract due to previously acquired experience. The development of a theoretical basis for the practical implementation of the program of intellectualization of security activities in the conditions of each commercial enterprise becomes relevant. The expected result of such a process should be the strengthening of the mental capacity of the security process participants to generate new knowledge corresponding to the current security situation. In order to find out the content of the process of intellectualization of the security activities of trade enterprises, the following methods were used: induction and deduction, comparison and systematization – in the study of the essential characteristics of the term “intellectualization”; synthesis and analysis – to take into account the specifics of the activity of trading enterprises; morphological analysis – to clarify the target direction of measures in the course of intellectualization of the security activities of a trade enterprise; abstract-logical – for theoretical generalizations and research conclusions. By clarifying the content of intellectualization and taking into account the specifics of the functioning of trade enterprises, the author's vision of the process of intellectualization of security activities is substantiated. It has been proven that the intellectualization of the security activities of trade enterprises represents the strengthening of the intellectual activity of the participants of the security process due to the implementation of a set of measures that enable the development of mental abilities for the purpose of generating and effectively applying knowledge, as well as the improvement of the technological base, which collectively contributes to the fulfillment of tasks related to maintaining the economic security of the enterprise at the level necessary for the development and realization of economic interests. The differences of the author's position are as follows: there is a combination of human and technological components, but the emphasis is on the intellectual activity of all participants in the security process (subjects and objects, internal and external); emphasis is placed on the priority formation and application of knowledge that is relevant at a certain moment; the purpose of using such a tool is specified – maintaining the necessary level of economic security of the enterprise.

Keywords: security activity, trade enterprise, intellectualization, knowledge, information, intellectual abilities.

Постановка проблеми. Інтелектуалізація безпекової діяльності торговельних підприємств актуалізується впливом ряду взаємопов'язаних драйверів, серед яких доцільно виділити два. По-перше, високою динамікою безпекової ситуації, яка обумовлена: вищими темпами формування попиту на нематеріальні товари; прагненням споживачів покращити «якість життя» на відміну від нагромадження матеріальних статків; посиленням нецінової конкуренції за рахунок надання додаткового сервісу, що формує попит і забезпечує його задоволення на більш високому рівні; тенденціями до пріоритетності набуття працівниками інтелектуальних навичок над технічними; зацікавленістю роботодавців в універсальних працівниках, а не вузькопрофільних тощо. Відтак намагання дотримуватися усталених параметрів провадження безпекової діяльності за таких суттєвих змін стає не лише гальмом, але ставить під загрозу існування такої відкритої соціально-економічної системи як підприємство через низьку ефективність застосування безпекових інструментів, які не відповідають фактичній безпековій ситуації на певний момент часу. По-друге, визначені зміни є не лише поштовхом для систематичного покращення безпекової діяльності в умовах кожного торговельного підприємства, а потребують відповідного супроводу на випередження, тобто через обов'язкове врахування усіх ризиків й загроз, які можуть виникнути в ході трансформації загалом підприємства, яка є обов'язковою для продовження існування й розвитку. Взаємопов'язаність й суттєвість впливу вказаних драйверів визначає параметри поступу безпекової діяльності торговельних підприємств, основою якого повинна бути інтелектуалізація.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання інтелектуалізації стало об'єктом досліджень таких науковців як В. Борщ [1], М. Вебер [2], В. Врублевський [7], В. Геєць [3], К. Маркс [4], В. Павлова [5], З. Пічурова [6], К. Погосян [1], К. Хаврова [8] та інші. Незалежно від рівня розгляду такого процесу дослідники довели його актуальність та значимість, що обумовлена необхідністю поступу в розумових здібностях кожного індивідуума задля більш повного використання нових можливостей, що створюються за рахунок НТП, та зростання продуктивності праці.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Питання інтелектуалізації безпекової діяльності є актуальним через поступ такого процесу щодо діяльності торговельних підприємств загалом. Протидія новим викликам і ризикам, які виникають в ході трансформації діяльності торговельних підприємств, зокрема під час все більш активного застосування моделі електронної торгівлі, вимагає генерування й застосування нових знань і зі сторони суб'єктів безпеки. Відтак збільшення результативності безпекової діяльності

потребує формування належної теоретичної основи такому процесу.

Постановка завдання. Дослідження спрямовано на поглиблення розуміння суті процесу інтелектуалізації безпекової діяльності торговельних підприємств.

Виклад основного матеріалу. Початковий інтерес до інтелектуалізації проявили психологи, які вивчали засади розвитку інтелекту через посилення розумової діяльності та можливість пригальмовування особистого емоційного стану за рахунок більш активного використання особистих інтелектуальних ресурсів. Отримані результати зацікавили економістів, оскільки ускладнення технології виробництва без належних знань у найманих працівників не давало можливості збільшити продуктивність праці. Незмінним носієм інтелекту є людина, а відтак здійснення інтелектуалізації є цілеспрямованим, але водночас ускладненим через взаємовідносини роботодавця та найманого працівника, коли через неузгодженість інтересів таких процес припиняється або, у протилежному випадку, дає максимальний ефект, що перевищує встановлені орієнтири. Такі фундаментальні обставини визначали характер наукових розвідок економістів, які спрямовані на вирішення ключової проблеми: приведення інтелектуального рівня найманого працівника до параметрів технологічного процесу, який характеризується постійним удосконаленням, в тому числі за рахунок роботизації й автоматизації, чому послугують цифрові технології, одна з яких – штучний інтелект.

Підвалини вирішення означеної проблеми були закладені ще М. Вебером, який інтелектуалізацію розглядав через «...раціональність дій у певних обставинах» [2, с. 51], що можлива лише у випадку спроможності виконавця бачити альтернативність у виконанні поставленого завдання та його здатності обирати оптимальний варіант, які загалом вимагають покращення інтелектуальної активності. К. Маркс уже більш чіткіше визначав основу інтелектуалізації, стверджуючи що такою повинна бути «...накопичена майстерність та знання» [4, с. 212]. Одним із перших фундаментальних напрацювань в Україні, яке безпосередньо стосувалося проблематики інтелектуалізації можна вважати колективну монографію за назвою «Україна: інтелект нації на межі століть» [7, с. 54], яка була опублікована у 2000 році. До ключових моментів цієї вагомої наукової праці можна віднести такі позиції: розгляд інтелектуалізації як процесу, який передбачає більш активне генерування й ефективне використання знань; надання переваги розвитку творчим особливостям кожного індивідуума й сприяння практичному застосуванню потенціалу сукупного капіталу; обґрунтування необхідності прогресу таких змін за рахунок створення соціальних й технологічних передумов у всіх сферах суспільного життя. Закладені

основи в цій публікації були надалі розвинуті, прикладом чого є думка В. Геєця, який інтелектуалізацію розглядає уже як підставу для переходу до економіки знань, оскільки саме вона уможливує «...накопичення та використання знань – найважливішого активу, що разом із працею, капіталом і природними ресурсами забезпечує економічне зростання та конкурентоспроможність національної економіки» [3, с. 54]. Аргументоване доведення важливості інтелектуалізації засвідчує необхідність приділення їй уваги на усіх рівнях, тобто від особистісного, корпоративного, державного до глобального через здатність сформувати нові ресурси, які не залежать від природних багатств, але в ході використання створюють основу для підтримання сталого розвитку.

Короткий виклад з'ясування початкового та осучасненого розуміння інтелектуалізації є підставою твердити, що йдеться про безперервний процес, який, незалежно від рівня здійснення, передбачає створення умов (в тому числі за рахунок цифрових технологій) й стимулювання до розвитку наявних розумових здібностей з подальшим використанням кожним індивідумом та групою, в межах якої він виконує завдання, особистого й колективного інтелекту для генерування нових знань з наступним їх цільовим застосуванням задля досягнення пов'язаних інтересів. Авторська позиція відмінна кількома моментами: по-перше, йдеться про зростання вагомості інтелектуальної активності на індивідуальному та груповому рівнях; по-друге, така активність повинна уможливити створення нових знань; по-третє, цільове застосування таких знань дає змогу досягнути конкретного результату; по-четверте, технологічна складова є важливою, але не пріоритетною, тобто вона все таки розглядається як допоміжна. Зроблені уточнення актуальні на усіх рівнях, але нами будуть враховано першочергово стосовно інтелектуалізації підприємства через необхідність виконання поставлених завдань, які стосуються безпекової діяльності.

Питання інтелектуалізації торговельного підприємства лише в окремих випадках стало об'єктом наукових розвідок. В. Павлова та К. Хаврова [5, с. 53] в контексті розроблення засад управління інтелектуалізацією початково визначають особливості такого процесу. Нам імпонує, що йдеться про відсутність часових обмежень здійснення змін, але дискусійним є результат, який на думку вказаних науковців проявляється у створенні й опрацюванні інформації та розвитку людини. Першорядність інформації та відсутність згадування про знання, а також розвиток людини без конкретизації цільових орієнтирів у застосуванні, обмежує практичне застосування такої позиції.

COVID-19 як новітня пандемія, яка мала глобальний за масштабами вплив на усі сфери суспільної діяльності, сприяла перегляду засад

провадження торговельної діяльності, в тому числі і за рахунок інтелектуалізації. З. Пічкурова наголошує, що «... пандемія COVID-19 стала катализатором процесів створення нових продуктів та послуг, які дозволяють учасникам світового ринку зберегти економічну стійкість та задовольнити вимоги споживачів в умовах карантинних обмежень» [6]. Так, карантинні обмеження сповільнили економічний ріст світової економіки, але у більш вигідному положенні опинилися ті торговельні підприємства, які мали технологію віддаленої співпраці із партнерами та споживачами, при чому взаємодія із останніми вимагала творчого підходу й креативності у формуванні й задоволенні попиту. Питання цифрової грамотності для працівників торговельних підприємств як таке уже не стоїть, воно перейшло в категорію необхідного мінімуму із обов'язковою вимогою постійного поступу. Так, зросли витрати на технологічну складову, але рушійною силою залишаються інтелектуальні здібності людини. Можна стверджувати, що зменшилась потреба у фізичній силі за рахунок механізації й автоматизації складських процесів, але збільшився попит в кваліфікованих фахівцях, які повинні створити цікавий й стимулюючий контент та під час особистого контакту в онлайн форматі переконати клієнта в необхідності здійснення результативної дії. Фактично під час COVID-19 стала явною загроза неспроможності підприємств, що спиралися на класичні засади провадження торговельної діяльності, продовжувати своє існування в умовах зростаючої частки цифрової економіки, коли ця ж пандемія створила нові можливості покращення конкурентних позицій перш за все за результатами інтелектуалізації. В Україні отриманий досвід був успішно реалізований уже за домінування іншої загрози – військових дій, коли питання особистої фізичної безпеки обмежували фізичний контакт в межах традиційної економіки, але могли вирішуватися за рахунок електронної торгівлі. Важливою особливістю стало те, що кадрові втрати у другому варіанті були значно меншими за рахунок віддаленої роботи біженців та внутрішньо переміщених осіб, але підтримання позитивної тенденції вимагає подальшої інтелектуалізації.

Як результат зроблених узагальнень можна стверджувати, що торговельні підприємства в Україні мають певний досвід у здійсненні інтелектуалізації, що забезпечило їм можливість продовження діяльності в умовах COVID-19 та подальшої військової агресії, але такі напрацювання не характеризуються системністю, тобто в більшості є фрагментарними і без належної уваги до змін в безпековій діяльності.

Основою для обґрунтування авторського розуміння інтелектуалізації безпекової діяльності стали напрацювання щодо такого процесу загалом на рівні підприємства, зокрема торговельного, та щодо окремих видів діяльності,

яке воно провадить. В питанні з'ясування змісту інтелектуалізації діяльності домінують моменти зростання частки тих операцій, що потребують інтелектуальної активності із одночасним зменшенням уваги до низько кваліфікованих робіт, які виконуються за рахунок фізичної праці. Відмінними можна вважати погляди К. Хаврової, яка в інтелектуалізації діяльності вбачає «...цілеспрямований вектор генерації знань, умінь, навичок, інновацій та інтелектуальних ресурсів, яка створює новий продукт, послугу в сучасному інформаційному суспільстві» [8, с. 98]. Авторка також виокремлює наступні дві ключові особливості інтелектуалізації на цьому ієрархічному рівні, які доцільно взяти до уваги. Йдеться про динамізм, що спровокований високими темпами змін, які вимагають не лише слідування, але й випередження у розумових здібностях найманих працівників для отримання очікуваного результату. Важливою є й комбінація у формах і методах управління задля підтримання темпів впровадження систематичних змін. Попри це, дискусійними можна вважати визначені К. Хавровою критерії інтелектуалізації діяльності, зокрема «цілі», які за змістом характеризуються скоріше ефективність функціонування підприємства, а не конкретний напрям його адаптації до тенденцій в поширенні частки цифрової економіки. З цієї позиції вважаємо за необхідне погодитися з В. Борщ та К. Погосян [1, с. 86], які розглядають інтелектуалізацію діяльності першочергово як засіб, застосування якого дозволяє збільшити продуктивність праці, в тому числі на підставі більш активного здійснення інноваційного процесу. Розгляд інтелектуалізації як засобу, а не результату, відповідно зміщує акцент в методичній основі, де перевагу отримує інструментарій посилення інтелектуальної активності виконавців, в тому числі на підставі розвитку технологічної бази. В цілому вважаємо, що інтелектуалізація безпекової діяльності торговельних підприємств являє собою посилення інтелектуальної активності

учасників безпекового процесу за рахунок реалізації комплексу заходів, які уможливають розвиток розумових здібностей з метою генерування й ефективного застосування знань, а також покращення технологічного базису, що в сукупності сприяє виконання завдань стосовно підтримання економічної безпеки підприємства на необхідному для розвитку й реалізації економічних інтересів рівні. Особливістю авторського бачення є не лише те, що йдеться про інтелектуалізацію безпекової діяльності на рівні підприємства, що є черговим кроком у безпекознавстві, але також можна відзначити такі моменти: має місце поєднання людської й технологічної компонентів, але наголос зроблено на інтелектуальній активності усіх учасників безпекового процесу (суб'єктів і об'єктів, внутрішні і зовнішні); акцентується увага на пріоритетному формуванні й застосуванні знань, які актуальні в певний момент; конкретизовано мету застосування такого засобу – підтримання необхідного рівня економічної безпеки підприємства.

Висновки. На зміну існуючому в умовах планової економіки уявленню про безпечність середовища функціонування кожного підприємства, прийшло усвідомлення необхідності вибудовування власної системи безпеки, але подальшим існуючим спадком залишається прихильність до незмінності, яка не відповідає реальній високій динамічності безпекових процесів. Сформований раніше досвід не забезпечує потрібний рівень результативності безпекових заходів через нові виклики й ризики, реакція на які й зменшення рівня потребує нових знань, для генерування яких необхідна реалізація процесу інтелектуалізації з цільовим спрямуванням саме на безпекову діяльність. Здійснено спробу окреслити параметри такого процесу, що повинно стати основою подальших розвідок, зокрема в частині застосування функціонального моделювання для чіткості бачення етапності, необхідної ресурсної основи та орієнтирів.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Борщ В.І., Погосян К.В. Інтелектуалізація трудової діяльності. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. 2019. Вип. 33. С. 85–88.
2. Вебер М. Протестантська етика і дух капіталізму / перекл. з німецької Погорілого О. Київ : Основи, 1994. 261 с.
3. Геєць В.М. Соціально-економічні трансформації під час переходу до економіки знань. Суми : Університетська книга, 2005. 430 с.
4. Маркс К. Капітал (три томи в одній книзі). Київ : Основи, 1982. 1540 с.
5. Павлова В.А., Хаврова К.С. Система управління інтелектуалізацією діяльності торговельних підприємств. *Академічний огляд*. 2020. № 1(52). С. 50–57.
6. Пічурова З.В. Інтелектуалізація міжнародної торгівлі в умовах пандемії COVID-19. *Економіка та суспільство*. 2021. Вип. 34. URL: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/981> (дата звернення 07.09.2024).
7. Врублевський В.К. та ін. Україна: інтелект нації на межі століть. Київ : Інформаційно-видавничий центр «Інтелект», 2000. 508 с.
8. Хаврова К.С. Інтелектуалізація діяльності як орієнтир для забезпечення безперервного розвитку підприємства. *Вісник ОНУ імені І. І. Мечникова*. 2017. Вип. 1(54). С. 97–101.

REFERENCES:

1. Borshh V. I., Poghosjan K. V. (2019) Intelektualizacija trudovoji dijalnosti [Intellectualization of labor activity]. *Naukovyj visnyk Khersonskogo derzhavnogo universytetu* – Scientific Bulletin of Kherson State University, vol. 33, pp. 85–88.
2. Veber M. (1994) Protestantsjka etyka i dukh kapitalizmu [Protestant ethics and the spirit of capitalism]. Kyiv: Osnovy. (in Ukrainian)
3. Ghejecj V. M. (2005) Socialjno-ekonomichni transformaciji pid chas perekhodu do ekonomiky znanj [Socio-economic transformations during the transition to the knowledge economy]. Sumy: Univesytetsjka knygha. (in Ukrainian)
4. Marks K. (1982) Kapital (try tomy v odnij knyzi) [Capital (three volumes in one book)]. Kyiv: Osnovy. (in Ukrainian)
5. Pavlova V. A., Khavrova K. S. (2020) Systema upravlinnja intelektualizacijeju dijalnosti torghoveljnykh pidpryjemstv [Management system for the intellectualization of trading enterprises]. *Akademichnyj oghljad – Academic review*, no. 1(52), pp. 50–57.
6. Pichkurova Z. V. (2021) Intelektualizacija mizhnarodnoji torghivli v umovakh pandemiji COVID-19 [Intellectualization of international trade in the conditions of the COVID-19 pandemic]. *Ekonomika ta suspiljstvo – Economy and society*, vol. 34. Available at: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/981> (accessed September 10, 2024).
7. Vrublevskij V. K. (ed.) (2000) Ukrajina: intelekt naciji na mezhi stolitj [Ukraine: the nation's intelligence at the turn of the century]. Kyiv: Informacijno-vydavnychyj centr "Intelekt". (in Ukrainian)
8. Khavrova K. S. (2017) Intelektualizacija dijalnosti jak orijentyr dlja zabezpechennja bezperernogho rozvytku pidpryjemstva [Intellectualization of activity as a reference point for ensuring continuous development of the enterprise]. *Visnyk ONU imeni I. I. Mechnykova – Bulletin of I. I. Mechnikov ONU*, vol. 1(54), pp. 97–101.